

Yritykset hyvinvoinnin perustana

MIKKO LEPPÄMÄKI

Ph.D., tutkija

Helsingin yliopisto

kansantaloustieteen laitos, Raka

Vesa Kannianen (toim.) 1998: Yritykset kansantalouden perustana. Onko Suomessa riittävästi yritystoimintaa? Taloustieto Oy 1998. 126 s.

Aluksi

Professori Vesa *Kannianen* toimittama kirja »Yritykset kansantalouden perustana. Onko Suomessa riittävästi yritystoimintaa?» on ajankohtainen ja tärkeä. Kirja käsittelee yrittäjyyttä ja yritystoimintaa Suomessa. Kirja on selkeästi kirjoitettu eikä sen ymmärtämiseksi tarvita pitkälle meneviä taloustieteen opintoja. Pääsanoma tiivistyy lopulta kahteen keskeiseen tulokseen. Ensimmäinen on se, että OECD-maiden välisessä vertailussa Suomi osoittautuu matalan yrittäjyysasteen maaksi. Toiseksi, Suomessa pienten yritysten työllistämiskyky on alhainen, kun sitä verrataan muihin Länsi-Euroopan maihin.

Kirjassa »Yritykset kansantalouden perustana. Onko Suomessa riittävästi yritystoimintaa?»

on seitsemän lukua, joista Kannianen itse on kirjoittanut viisi ja professori Pekka *Ilmakunnas* yhden. Lisäksi yksi luku on Metlan tutkijoiden Pekka *Mäkisen*, Leena *Petäjiston*, Pertti *Elovirran* ja Ashley *Shelbyn* yhdessä kirjoittama. Vaikka eri tekijöiden kirjoitukset liittyvät yrittäjyys-temaan laajassa mielessä, niin mielestäni kirjan yhtenäisyys kärsii siitä, että teokseen on sisällytetty myös muiden kuin Kannianen tekstejä. Kirja olisi ollut teemaltaan yhtenäisempi teos yrityksistä ja yrittäjyydestä, mikäli se olisi sisältänyt vain Kannianen itsensä kirjoittamat luvut. Muut luvut ovat erityisteemoja yritysten markkinoille tulosta ja sieltä poistumisesta sekä väitetyistä puun jatkojalostuksen laiminlyönnistä.

Kokonaisuutena kirja sisältää melkoisen määrän tilastotietoa ja numeroita yrityksistä ja yrittäjyydestä, ja siksi onkin hyvä, että tutkimuksen päätuloksia tuodaan esille yhteenvedonomaaisesti useassa kohtaa pitkin teosta. Kirja antaa aihetta moniin pohdintoihin sekä nostaa esille useita avoimia kysymyksiä, joita on jatkossa syytä pohtia. Tärkeimpänä näistä pidän

sen selvittämistä, mistä suomalaisten pienyritysten alhainen työllistämiskyky johtuu.

Jaettava »yhteinen kakku» syntyy yrityksissä

Ensimmäinen luku on johdanto, jossa Kanniainen asettaa yritykset ja yritystoiminnan sille kuuluvalla paikalla. Kanniainen lähtee liikkeelle siitä yksinkertaisesta perustotuudesta, että ennen kuin taloudessa mitään voidaan jakaa, täytyy olla jaettavaa. Talouden ylijäämä eli arvonlisien summa syntyy tuotantotoiminnassa ja siten koko kansantalouden varallisuuden ja hyvinvoinnin perusta rakentuu sille, että tätä ylijäämää syntyy. Se, mitä kansalaisille lopulta kyetään jakamaan, on juuri riippuvainen talouden tuotantosektorin luomasta arvonlisästä. Siitä maksetaan palkat, korvaukset pääomalle ja veroja valtiolle. Kanniainen tiivistää tämän osuvasti: »Jos tuotannontekijätuloja ei synny, kansalaisilla ei ole ostovoimaa. Ilman tuotannontekijätuloja julkiselle sektorille ei kerry verotuloja. Ilman tuotannontekijätuloja ei ole siis tulonsiirtoja. Ilman tuotannontekijätuloja ei ole hyvinvointiyhteiskuntaa.»

On valitettavaa, että tämä yksinkertainen tosiasia tuppaa usein unohtumaan »jakopolitiikoilta», jotka yhtäällä vaativat »suitsia» yritystoiminnalle ja korotuksia pääoma- ja yritysverotukselle sekä toisaalla vaativat julkisten menojen ja tulonsiirtojen lisäyksiä. Ajatellaan, että veroja ym. maksuja korottamalla on enemmän mitä jakaa, mutta ei ymmärretä sitä, että verotuksella ja muilla yritys- ja tuotantotoimintaa rajoittavilla toimilla pienennetään jatkossa juuri sitä yhteistä kakkua, jota alunperin oltiin jakamassa.

Käsiteltävän teoksen ensimmäinen luku myös tiivistää tutkimuksen tärkeimpiä tuloksia kuuden johtopäätöksen muodossa: Suomessa on

liian vähän työllistävää yritystoimintaa, Suomessa on myös liian vähän yrittäjiä ja itsensä työllistäjiä, vain pieni osa markkinoille tulevista yrityksistä jää henkiin, Suomessa puun jatkojalostus mekaanisessa metsäteollisuudessa on laiminlyöty, liian pitkälle viety taloudellisten riskien kollektiivinen jakaminen on johtanut haitallisiin kannustinvaikutuksiin ja työmarkkinainstituutiolla on merkittävä vaikutus työpaikkojen syntymiselle yrityksissä.

Mitä tutkimus sanoo yrittäjyydestä ja yritystoiminnasta?

Luvussa kaksi Vesa Kanniainen käy katsauksenomaisesti läpi sen, mitä tutkimuksen valossa tiedetään yrityksistä ja yrittäjyydestä. OECD-maissa yrittäjyys on 1980-luvulla kääntynyt nousuun, mutta yhä useammin uudet yritykset työllistävät vain itse yrittäjän, ja yrittäjyys näyttää keskittyvän yhä enemmän palvelualoille. Empiiristen tutkimusten perusteella on saavutettu jo varsin paljon tietoa mm. siitä, mitkä tekijät vaikuttavat yrittäjyyteen ja eri toten yrittäjäksi ryhtymiseen. Merkittäviksi tekijöiksi näissä tutkimuksissa ovat odotetusti nousseet muun muassa rahoitusrajoitteiden merkitys: »... on idea, mutta ei välttämättä rahoitusta.» Mielenkiintoinen on myös se havainto, että yrittäjyydellä näyttää olevan tapa periytyä. Tutkimusten mukaan yrittäjien lapsilla on suuremmat mahdollisuudet menestyä, sillä yrittäjät siirtävät lapsilleen, ei pelkästään varallisuutta, vaan myös yrittäjyyteen liittyvää inhimillistä pääomaa.

Kanniainen käsittelee myös taloustieteen teoriaa yrittäjyydestä. Usklassinen mikroteoria siinänsään on kovin vaitelias yrittäjyydestä. Yrittäjyyden teoria taloustieteessä on rakentunut lähinnä kahden ajattelumallin varaan. *Knightiläisen* ajattelun mukaan yrittäjä on taloudellisen riskin kantaja. *Schumpeteriläinen* nä-

kemys puolestaan korostaa yrittäjää uusien innovaatioiden kehittäjänä. Markkinat ovat dynaamiset, jossa uudet ideat ja yritykset syrjäyttävät ja korvaavat vanhoja yrityksiä (luovan tuhoutumisen prosessi).

Kanniainen korostaa mielestäni oikein yrittäjyyttä uravalintana. Ihmiset joko luovat oman työpaikkansa ryhtymällä yrittäjiksi tai menevät muiden palvelukseen. Ryhtyessään yrittäjäksi henkilö ottaa aidosti riskin, sillä vain harva yritys on pitkällä tähtäimellä menestyksekkäs. Useimmat eivät ole, ja epäonnistuessaan yrittäjä voi menettää koko henkilökohtaisen omaisuuden. Yrittäjä on siis riskinottaja, joka luo oman sekä työntekijöidensä työpaikat. Yrittäjyyteen liittyy melkoinen riski, koska lopulta vain harvat yritykset menestyvät. Mielenkiintoinen teoreettinen kysymys onkin se, tulisiko yrittäjyysriskiä (esim. liikeidean epäonnistumista) vastaan pystyä ottamaan vakuutus samaan tapaan kuin työpanokselle on olemassa työttömyysturva? Pitääkö yrittäjyyteen liittyvää riskiä pyrkiä vähentämään julkisen vallan tuella? Ja jos näin on, niin kuinka paljon tätä riskiä tulisi vähentää? Onko tällöin vaarana se, että yrittäjiksi hakeutuu »vääränlaisia» henkilöitä, koska he tietävät, että epäonnistumisen tilanteessa julkinen valta tulee apuun. Nämä ovat kysymyksiä, joiden parissa ekonomisteilla on vielä paljon tutkittavaa. Kanniainen käsittelee myös koko joukon erilaisia yritystoiminnan menestykseen liittyviä teoreettisia seikkoja, kuten riskien jakamista ja osakeyhtiön roolia ja yrittäjyyttä reaalioptiona. Kanniaisen teksti ja argumentaatio on selkeää, joten se avautuu kyllä myös muille kuin taloustieteilijöille.

Suomessa liian vähän yrityksiä?

Luvussa kolme Kanniainen tarkastelee mm. seuraavia seikkoja. Onko Suomessa riittävästi

yrityksiä? Minkä kokoinen on tyypillinen suomalainen yritys? Miten eri kokoiset suomalaiset yritykset työllistävät ihmisiä? Näitä kysymyksiä tutkitaan kansainvälisiä tilastoaineistoa vertaamalla. En käy tässä sen tarkemmin kommentoimaan kaikkia luvun kolme sisältäviä lukuisia taulukoita ja niiden tulkintoja, vaan jätän sen tehtävän lukijalle.

Kansainvälisen vertailun pohjalta nousee esiin muutama keskeinen havainto. Ensinnäkin Suomi osoittautuu kansainvälisessä vertailussa matalan yrittäjyysasteen maaksi. Toiseksi, vaikka Suomen teollisuuden menestyneimmät yritykset löytyvät toimialoilta, joilla suurtuotannon edut pakottavat yritysten olemaan suuria, niin lopulta kuitenkin valtaosa suomalaisista yrityksistä on pieniä verrattuna 15 muuhun EU-maahan (taulukko 3.2). Kolmas ja mielestäni tärkein havainto on se, että työpaikkojen jakauma erikokoisten yritysten suhteen Suomessa on varsin erikoinen (taulukko 3.4). Vaikka Suomessa keskimääräinen yrityskoko on pienempi kuin muissa Länsi-Euroopan maissa (poislukien Etelä-Eurooppa), niin suurten yritysten osuus työpaikoista on Suomessa suurempi kuin vastaava osuus muissa vertailumaissa.

Vastaavasti osoittautuu, että suomalaisten pienten yritysten osuus työllistetyistä työvoimasta jää selvästi pienemmäksi kuin muissa vertailumaissa. Kanniaisen sanoo: »Suomen yritysektorin työllistämismäärä löytyy siis kokoluokasta 1–50 työntekijää.» Tämä työvoimavajaus näyttää pitävän paikkansa niin teollisuudessa, rakennusallalla kuin palvelusektorillakin. Mistä kyseinen työllistämismäärä johtuu? Näyttää siltä, että syy ei ole toimialakohtainen, vaan johtuu yleisemmistä tekijöistä. Luvusta kuusi käy ilmi, että Suomen työmarkkinainstituutioiden luonne mahdollisesti selittää tätä pienten yritysten työllistämismäärästä. Luvussa kolme vielä osoitetaan, että Gini-kertoimella

mitattuna työpaikat Suomessa ovat jakautuneet varsin epätasaisesti verrattuna muihin Euroopan maihin. Luvussa myös todennetaan se empiirinen tosiasia, että Keski- ja Pohjois-Euroopassa on vähemmän yrittäjyyttä kuin Yhdysvalloissa ja Japanissa. OECD-maiden työpaikkatietoja vertaamalla paljastuu myös se, että Yhdysvaltojen kyky luoda työpaikkoja on merkittävästi suurempi kuin Euroopan maissa.

Yritysten markkinoille tulo ja sieltä poistuminen

Pekka Ilmakunnas käsittelee luvussa neljä markkinoiden dynamiikkaa, siis yritysten markkinoille tuloa ja sieltä poistumista suomalaisen tutkimusaineiston perustalta. Markkinoille tulo ja sieltä poistuminen on ollut toimialan taloustieteen (industrial organization) tutkimusalan mielenkiinnon kohde jo pitkään. Ilmakunnaksen kirjoittama luku rakentuu pitkälti Ilmakunnaksen ja Topin (1996 ja 1997) aiempiin tutkimuksiin ja raportoi niissä tehtyjä empiirisiä havaintoja markkinoiden dynamiikasta Suomessa. Raportoitujen tulosten seuraaminen on jonkin verran työlästä, sillä niiden ymmärtäminen edellyttää yhdentoista markkinoille tuloa tai sieltä poistumista kuvaavan käsitteen (määritellyt esitetään sivulla 70) hahmottamista ja muistamista.

Ilmakunnaksen tulosten mukaan uusien yritysten syntyminen onnistuneen markkinoille tulo seurauksena on vaikea prosessi. Pelkkä uusien yritysten markkinoille tulo ei anna markkinoiden dynamiikasta koko kuvaa, sillä samaan aikaan markkinoilta poistuu vanhoja yrityksiä. Markkinoille tulo ja markkinoilta poistuminen korreloivat positiivisesti. Toisin sanoen samoilla toimialoilla on samanaikaista uusien yritysten markkinoille tuloa sekä markkinoilta poistumista. Yritysten lukumääräinen nettomuutos

on melko pieni: »Koko kansantaloudessa yritysten määrän nettomuutos on ollut 5 000–7 000 vuosittain. Teollisuudessa nettomuutos oli vain 0,6 % yritys-kannasta»

Edellä tässä käsillä olevassa kirjassa on tultu johtopäätökseen, että Suomessa on vähän yrityksiä suhteessa työtä tarvitseviin. Tällöin tietysti nousee esille kysymys, voitaisiinko työpaikkoja luoda ja työllisyyttä lisätä helpottamalla uusien yritysten syntyä julkisen vallan tukiohjelmin. Yrittäjyyttä on pyritty yleisemminkin valjastamaan yhdeksi työvoimapolitiikan keinoksi. 1990-luvun alkupuolen lama-aikana tämä tuli esille esimerkiksi siten, että yrittäjyys nostettiin esille työttömyyden »vaihtoehdoksi». Ilmakunnas demonstroi yksinkertaisen laskuesimerkin avulla, että työllisyysongelman ratkaiseminen pk-yritysten avulla on vaikea tehtävä. Työllisyyden lisäys ja pysyvien uusien työpaikkojen luominen uusien yritysten kautta on vaikea tehtävä siksi, että vaikka uusia yrityksiä syntyisikin, niin markkinoilta poistuisi luonnollisesti joka tapauksessa vanhoja yrityksiä. Tämän lisäksi myös hyvin suuri osa uusista julkisen vallan tuella syntyneistä yrityksistä poistuu markkinoilta ensimmäisten elinvuosiensa aikana. Työllisyyden kehityksen kannalta olennaisinta on yritysten nettomääräinen markkinoille tulo. Ilmakunnaksen esimerkki osoittaa, että pysyvien uusien työpaikkojen luominen pk-yritysten avulla on vaikea prosessi. Usein julkisissa työllisyyskeskusteluissa huomio kiinnittyy harhaanjohtavasti uusien markkinoille tulevien yritysten bruttolukuihin ja markkinoilta poistuminen unohdetaan.

Onko Suomen metsäsektorilla haaskattu mahdollisuuksia?

Luvussa viisi Metlan tutkijat Pekka Mäkinen, Leena Petäjistö, Pertti Elovirta ja Ashley Selby

esittävät väitteen, että Suomen metsäsektorilla ja erityisesti puun jatkojalostuksessa on haaskattu mahdollisuuksia.¹ Kirjoittajat argumentoivat, että mekaanisen metsäteollisuuden puolella jalostusasteen alhaisuus Suomessa suhteessa muutamisiin vertailumaihin indikoi sitä, että jatkojalostuksen mahdollisuuksia on laiminlyöty Suomessa. Suhtaudun tähän väitteeseen varauksella ja kehitän alla muutamia argumentteja epäilykseni tueksi. Ovatko suomalaiset metsäsektorin ja erityisesti puun jatkojalostuksen alalla toimivat liikemiehet ja yritykset olleet niin taitamattomia, etteivät ole ymmärtäneet mekaanisen metsäteollisuuden jatkojalostuksen tarjoamia mahdollisuuksia? Vai onko tässä kyse jostain aivan muusta kuin mahdollisuuksien haaskauksesta?

Kirjoittajien väite mekaanisen metsäteollisuuden jatkojalostuksen laiminlyönnistä perustuu suoraviivaisiin vertailulaskelmiin. Ovatko Itävalta, Iso-Britannia, Italia ja Tanska parhaita vertailukohteita Suomelle? Eivätkö parempia vertailumaita olisi olleet sellaiset maat (esim. Ruotsi), joissa metsäsektorin rooli kansantaloudessa on lähempänä Suomea. Nyt nähdäkseni suurin osa maiden välisistä eroista johtuu pelkästään siitä, että niiden metsäsektorit eroavat toisistaan hyvin merkittävästi. Tästä johtuen metsäsektorin työllisyysosuuksien erot (taulukko 1) eri maiden alkutuotannon, ensimmäisen ja toisen vaiheen jalostuksen välillä johtuvat pelkästään metsäsektorin erilaisuudesta. Kuinka esimerkiksi Italissa tai Isossa-Britanniassa alkutuotannon tai ensimmäisen asteen jalostus voisi olla kovin merkittävässä roolissa, kun niiden metsäresurssit tai hakkuut ovat huomattavasti alhaisempia kuin Suomessa. Jos noissa maissa on metsäsektorilla toimintaa, on se luonnolli-

sesti jatkojalostuksessa, mikä automaattisesti nostaa niiden osuutta ko. maiden metsäsektoreiden työllisyysosuuksista.

Kirjoittajat raportoivat (taulukko 2) myös metsätalouden ensimmäisen ja toisen jalostusasteen työpanosintensiteettikertoimia, joilla kuvataan henkilötyövuosia 1 000 puuraaka-ainekuutiometriä kohti. Osoittautuu, että Suomen työpanosintensiteetit, erityisesti mekaanisen metsäteollisuuden toisen jalostusasteen osalta ovat merkittävästi pienempiä kuin Itävallassa ja Isossa-Britanniassa. Kirjoittajien mukaan »Työpanosintensiteettikertoimet osoittivat, että metsäsektoreiden suurempi työllistävyys Suomeen verrattuna johtuu pitkälle viedystä jatkojalostuksesta, mutta toisaalta siihen vaikuttavat myös sektoreiden rakenne-erot.»

On totta, että erot vertailumaiden välillä johtuvat osaksi muissa vertailumaissa pitkälle viedystä jatkojalostuksesta. Nehän ovat juuri erikoistuneet siihen! Tämä edellinen ei vielä tarkoita sitä, että Suomessa oli haaskattu mahdollisuuksia mekaanisen metsäteollisuuden puun jatkojalostuksessa. Eikö tähän alhaisempaan Suomessa havaittuun jatkojalostukseen ole syytä yksinkertaisesti se, että Suomella ei ole siinä suhteellista etua. Kirjoittajat viittaavatkin tähän potentiaaliseen selitykseen korostaessaan toisen jatkojalostusasteen työpanosintensiteettiväiyttä. Toisaalta Suomen mekaanisen metsäteollisuuden toisen jatkojalostusasteen alhaisuuteen vaikuttavat mitä todennäköisemmin suhteellisen korkeat kuljetuskustannukset ja yksinkertaisesti markkinoiden koko. Esimerkiksi huonekaluteollisuus on lähinnä kotimarkkinateollisuutta, jolloin markkinoiden koon merkitys tuotannon laajuudelle on avainasemassa.

¹ Tätä luku arvioidessani olen hyötynyt keskusteluita Olli Haltian kanssa.

Suosiiko yhteiskunnallinen ilmapiiri yrittäjyyttä?

Luvussa kuusi Vesa Kannianen tarkastelee yhteiskunnallisen ilmapiirin merkitystä yrittäjyydelle OECD-maissa. Yhteiskunnallisen ilmapiirin mittarina käytetään eri maiden kollektiivista riskinkantoa kuvaavia muuttujia sekä toisaalta työmarkkinainstituutioiden ominaispiirteitä. Yksinkertaisen korrelaatiotarkastelun mukaan osoittautuu varsin odotetusti, että kollektiivinen riskinkanto vähentää yrittäjyyttä ja hidastaa työpaikkojen syntyä. Työmarkkinainstituutioiden vaikutukset ovat mielenkiintoisia, sillä yrittäjyysaste ei näytä riippuvan työmarkkinoiden rakenteista sinänsä. Mielenkiintoisin ja ehkä tärkein tulos tässä yhteydessä on se, että työmarkkinainstituutioilla on merkitystä uusien työpaikkojen syntymiselle. Kannianen mukaan »Työpaikkojen nettolisäys näyttäisi korreloivan negatiivisesti työntekijöiden järjestäytymisasteen, kollektiivisen neuvottelun kattavuuden, työsuhdeturvan vahvuuden ja funktionaalisen tulonjan mittarin kanssa»

Tässä yhteydessä on hyvä palauttaa mieliin edellä esitetty tutkimuksen päätulos, jonka mukaan Suomessa pk-yritysten työllistämiskyky on pieni suhteessa Länsi-Euroopan maihin. Kun

tämä ja edellä mainittu tulos yhdistetään, niin päästään alustavaan johtopäätökseen, jonka mukaan kansainvälisessä vertailussa havaittu Suomalaisten pk-yritysten alhainen työllistämiskyky eli kyky luoda uusia työpaikkoja liittyy juuri Suomen työmarkkinainstituutioihin. Tämä alustava tulos herättää paljon uusia kysymyksiä, joihin tulisi jatkossa paneutua huolellisesti.

Lopuksi

Vesa Kannianen toimittama kirja on ajankohdainen, helposti avautuva ja ajatuksia herättävä. Tämän kirja tulisi olla pakollista luettavaa kaikille niille, jotka julkisuudessa esittävät »asiantuntevia» neuvoja ja mielipiteitä yrityksistä ja yrittäjyydestä. »Yritykset kansantalouden perustana. Onko Suomessa riittävästi yritystoimintaa?» on yleissivistävää luettavaa yritystoiminnasta ja siihen vaikuttavista tekijöistä Suomessa. Kirjan toivoisi kuluvan myös muiden kuin taloustieteilijöiden käsissä. Esimerkiksi kansanedustajille kirja olisi hyödyllistä opiskeltavaa, sillä hehän lopulta juuri muokkaavat konkreettisesti omilla päätöksillään yritystoiminnan edellytyksiä ja siten välillisesti vaikuttavat jaettavan yhteisen kakun kokoon.